

TERORIZAM U HLADNOM RATU (II)

Hänni, Adrian; Riegler, Thomas; Gasztold, Przemyslaw (Eds.) (2021). *Terrorism in the Cold War, State Support in the West, Middle East and Latin America*, 2. svezak, London – New York: I.B. Tauris, 274 str.

Drugi od dvaju zbornika *Terorizam u hladnom ratu*, za razliku od svog prethodnika, udaljava se od komunističkog bloka tematizirajući, na temelju iscrpnih i empirijskih analiza arhivske građe, poveznicu između pojedinih zapadnih država i terorističkih organizacija u Europi, Bliskom istoku i Južnoj Americi.¹ Urednički sastav Adriana Hännia, Thomasa Rieglera i Przemysława Gasztolda u jedanaest poglavlja različitih autora donosi zanimljiv pregled što spekulativnog, što utvrđenog, ali svakako zamršenog odnosa terorista i zapadnih državnih čelnika tijekom razdoblja hladnog rata, s fokusom na kasne šezdesete i sedamdesete godina 20. stoljeća. Zbornik se sastoji od jedanaest poglavlja, kazala, informacija o autorima, bibliografije i indeksa.

Prvo i uvodno poglavlje „Državna potpora terorističkim akterima u hladnom ratu – mitovi i stvarnost (drugi dio)“ (str. 1-14) nadovezuje se na prvo i istoimeno poglavlje prvog zbornika, no usredotočujući se na državno sponzoriranje terorizma sa zapadne strane tzv. „željezne zavjese“, s ponekim osvrtom na događaje obrađene u prethodnom tomu. Adrian Hänni, autor poglavlja, nastoji prikazati trenutačno stanje istraživanja te teme ističući pritom ulogu zbornika kao svojevrsnog vodiča za buduće studije napominjući: različite dimenzije pogodne za analizu državne podrške

terorizma, teorijske tradicije i nove perspektive u istraživanjima te različite motivatore koji su utjecali na države i njihovu razinu podrške terorizmu. Započinjući kratkim pregledom poznatih slučajeva u koje su bili upleteni SAD i CIA te postavljajući pitanje koliko su zapravo američki obavještajci bili uključeni u terorističke akte instrumentalizirajući u te svrhe pozadinske (eng. *stay-behind*) mreže operativaca u savezničkim europskim državama, autor nastavlja navodeći Francusku, Portugal, Španjolsku, Grčku, Italiju, Austriju i Švicarsku kao primjere dokazane ili barem implicirane suradnje država i terorista u Europi. Tim kratkim predstavljanjem autor najavljuje iduća poglavlja u kojima se opširnije proučavaju slučajevi poput Austrije (drugo poglavlje), Švicarske (četvrto poglavlje) i Italije (šesto poglavlje).

Drugo poglavlje „*Gladjo* – mit i stvarnost: podrijetlo i uloga pozadinskih snaga u slučaju poslijeratne Austrije“ (str. 15-42) Thomasa Rieglera, pruža uvid u dosad prikupljene podatke o ulogama, djelovanju, kadru i strukturi tajnih mreža operativaca u savezničkim državama Europe, s fokusom na Operaciju *Gladjo* i CIA-inu pozadinsku agenturnu mrežu u Austriji. Postojanje i provedba niza takvih operacija djelomično je spekulativne naravi, no legitimni i relevantni dokazi upućuju na to da je riječ o operacijama s malim brojem članova različitih dobnih skupina, opremljenih raznolikim arsenalom oružja, zajamčenom logističkom podrškom i rasprostranjenima po različitim geografskim podnebljima u državama zapadne Europe. Njihov se cilj sastojao

¹ Vidjeti prvi svezak i njegov prikaz u prošlom broju *Polemosa*: Adrian Hänni, Thomas Riegler i Przemyslaw Gasztold, ur., *Terrorism in the Cold War: State Support in Eastern Europe and the Soviet Sphere of Influence*, London – New York: I.B. Tauris, 2021; Josip Pandžić, „Terorizam u hladnom ratu“, *Polemos*, 25 (2022) 50: 73-76.

u prikupljanju obavještajnih informacija i sabotazi neprijateljskih snaga ukoliko bi došlo do sovjetske invazije. Takve su operacije potencijalno služile širenju protukomunističkog sentimenta ciljanjem civila i okrivljavanjem ljevičarskih političkih stranaka za nedjela. Iako mnogi dokumenti o spomenutim aktivnostima još uvijek pripadaju sferi tajnosti, odnos Austrije i ranije spomenutih pozadinskih organizacija poznat je zahvaljujući dokumentima objavljenim 1998. godine. Sukladno naumu osiguravanja vanjske granice prema državama komunističkog bloka, američke i britanske sigurnosne i obavještajne agencije „instalirale“ su brojna spremišta oružja, regrutirane agente obučavale za gerilsko ratovanje, osigurale radioprijamnike, instrukcije i priručnike na njemačkom jeziku. U slučaju Italije i Operacije *Gladio* zasad postoji isključivo jedna poveznica između pozadinskih mreža i bombaških napada, a znanje o samoj operaciji proizlazi iz dokumenta koji datira iz 1959. godine. Poglavlje sadržava i intrigantne izjave uključenih aktera, od agenata do obavještajnih rukovoditelja, pridonoseći kvaliteti i vjerodostojnosti ovog pregleda.

U trećem poglavlju, „Britanska država i lojalističke paravojske u Sjevernoj Irskoj“ (str. 43-62), Andrew Sanders donosi pregled dokaza i implikacija koje idu u korist tezi o postojanju tajnog dogovora između britanskih obavještajaca i lojalističkih paravojnih postrojbi. Osim zanimljivih nalaza o dvostrukim agentima, razmjene informacija s protestantskim teroristima i tajnih vojnoobavještajnih organizacija i uličnih bandi koje su prošle tranziciju od sitnih kriminalaca s jakom grupnom povezanošću do protestantskih paravojnih postrojbi, postojeća literatura stavlja naglasak na ubojstva čiji su počinitelji bili britanski vojnici kao jedan od najznačajnijih elemenata tajnog dogovora. Britanski vojnici okrivljeni za spomenuta ubojstva u svakom su od slučajeva optuženi, no pušteni su prije izvršenja kazne i vraćeni

na dužnost. Nasilje, njegov modalitet i žrtve, poglavito između 1976. i 1990., te dokazi proizišli iz kasnijih istraga, čini postojanje tajnog dogovora između britanskih sigurnosnih snaga i lojalističkih paravojski neosporivim. No, autoru se upitnim i vrijednim daljnjeg istraživanja nadaje pitanje u kolikoj je mjeri takva praksa bila dio aktivne britanske provedbene politike u području nacionalne sigurnosti.

Četvrto poglavlje „Tajni moratorij između Švicarske i PLO-a iz 1970.“ (str. 63-88), Marcel Gyr temelji na vlastitoj knjizi² iz 2016. Sadržajem poglavlja, vrijednog scenarija hladnoratovskog špijunskog trilera, Gyr pregledno i jasno navodi niz aktera, organizacija i događaja međusobno isprepletenih u (nedokazanom) naumu postizanja tajnog bilateralnog sporazuma između Švicarske i Palestinske oslobodilačke organizacije (PLO). Navodni dogovor uslijedio je nakon serije terorističkih napada 1969. i 1970., prvotno predvođen Pierrom Graberom sa švicarske i Faroukom Kaddoumijem s palestinske strane. Autor se u istraživanju tog kompleksnog slučaja koristi arhivskom građom i intervjuima s upletenim akterima, uspijevajući pritom pronaći i suvremene svjedoke te nastavljajući istraživanje i nakon objavljivanja knjige 2016. Poglavlje u ovom zborniku Gyru služi kao svojevrsna dodatna potvrda, ali i prilika za modifikaciju dosadašnjih nalaza, a unatoč kvalitetnim i koherentnim dokazima krajnji zaključak o postojanju i detaljima tog dogovora još uvijek izostaje.

U petom poglavlju zbornika „Nekorišten put: upravljanje krizama, dijalog i dogovaranje s palestinskim *fedayeen* grupama u kontekstu incidenta jordanske trostruke otmice u rujnu 1970.“ (str. 89-152), autor Thomas Skelton-Robinson donosi pregled strukture i strategije PLO-a te u konačnici unutarnjih su-

² Marcel Gyr, *Schweizer Terrorjahre: Das geheime Abkommen mit der PLO*, Zurich: Verlag Neue Zürcher Zeitung, 2016.

koba i podjela, povijesnu pozadinu *fedayeen*³ ustanaka, tijek otmica i interesne ciljeve niza država koje su nastojale uspostaviti komunikaciju s organizacijama unutar PLO-a. Pritom autor ne propušta dati na važnosti nijednom od procesa i aktera značajnih za događanja u razmjeni talaca 1970.

Šesto poglavlje „Lodo Moro: Italija i Palestinska oslobodilačka organizacija“ (str. 153-174), tematizira sporazum po imenu Lodo Moro – koji prema određenim izvorima datira iz 1971. – između Italije i PLO-a o neizvršenju terorističkih napada na talijanskom tlu protiv talijanskih ciljeva i interesa u zamjenu za slobodu kretanja kroz Italiju i operiranja izvan nje. Autor poglavlja Tobias Hof čitatelje uvodi u taj zanimljiv slučaj izjavom bivšega talijanskog političkog člника Francesca Cossige o postojanju dogovora. Unatoč tomu, Italija je bila meta napada palestinskih grupacija i nakon 1971., no autor napominje da je u kontekstu tih napada presudno razumjeti odnos Italije i arapskog svijeta, pogotovo talijansku potporu Palestini, strukturu PLO-a i sukobe unutar organizacije te same dimenzije obuhvaćene Lodo Morom, primjerice činjenicu da su iz dogovora izuzeti Židovi. Jedan od predvodnika sporazuma i uspostave dijaloga s PLO-om bio je Aldo Moro, tadašnji predsjednik Demokratske stranke kojeg su oteli i ubili pripadnici komunističke terorističke organizacije Crvenih brigada, što je rezultiralo nizom teorija zavjere prema kojima je Moro bio žrtva urote međunarodnih tajnih službi koje su se protivile njegovoj politici rješavanja sukoba na Bliskom istoku. Koristeći se još uvijek ograničenim službenim izvorima, Hof pruža sadržajan uvid u veze Italije i PLO-a, a ono što dosad znamo o tom odnosu naznačuje postojanje neke vrste dogovora koji je (uglavnom) uspješno funkcionirao. Ta činje-

nica današnjim academicima i teoretičarima (zavjera), uz činjenicu da Italija nije doživjela teroristički akt od 2004., služi kao temelj za teoretiziranje o sporazumu i sa suvremenim terorističkim organizacijama.

U sedmom poglavlju, „Pakt s (ne)željenima? Wischnewskijev Protokol kao svjetlo za austrijsko-njemačke „dogovore“ s transnacionalnim teroristima kasnih 1970-ih“ (str. 175-192), Matthias Dahlke obrađuje temu proizišlu iz slučajnog pronalaska arhiviranih dokumenata o protokolu tajnog sastanka između predstavnika Austrije i Njemačke s jedne te palestinskih terorista s druge strane. U još jednom primjeru tajne diplomacije između zapadnih vlada i terorističkih organizacija susrećemo već dobro poznate motive postizanja nacionalne sigurnosti putem sklapanja dogovora koji političare dovode u nezavidnu i moralno dvojbenu situaciju. Na inicijativu tadašnjeg austrijskog kancelara Bruna Kreiskyja, kombiniranu s njemačkom zasićenošću terorističkim nasiljem u drugoj polovini 1970-ih i nastojanjem Yassera Arafata, vođe PLO-a, da se udalji od terorističkih metoda političkog djelovanja, a približi suradnji državama zapadne Europe kao primjerom nove politike s ciljem prepoznavanja PLO-a na međunarodnoj sceni, postignut je sporazum o kojem se danas može samo spekulirati jer dosad nije evidentiran službeni dokaz o njegovu postojanju. Obostrani argumenti i pogodni uvjeti za postizanje dogovora su jasni, no ako je dogovor potajno ikad i stupio na snagu, autor naglašava, izostanak specifikacija kojima se strane međusobno obvezuju, poglavito PLO, otežava procjenu uspješnosti i dugotrajnosti potencijalnog konsenzusa.

Osmo poglavlje zbornika „Hezbollah kao iranski posrednik u doba hladnog rata“ (str. 193-206), odnosi se na uspješnost Hezbollahovog terora i iransko pružanje potpore Hezbollahu te kapitaliziranje na rezultatima te-

³ Pojam u doslovnom prijevodu znači „samo-požrtvovnost“, dok u ovom kontekstu označava gerilu (str. 89).

rorističke kampanje. Autor poglavlja, Ryszard M. Machinowski, donosi pregled nastanka i razvitka Hezbolaha u jednu od najučinkovitijih terorističkih organizacija do danas, iznoseći pritom podatke kojima nastoji ustanoviti vezu između Irana i Hezbolaha te dimenzije tog odnosa. Bez obzira na nejasne konture te suradnje, dvije stvari su očigledne: (1) Hezbolah je stekao visoku razinu profesionalizma i naoružanja pomoću kojih je istjerao SAD, Izrael i njihove zapadne saveznike iz Libanona; (2) što je omogućilo Iranu popunjavanje nastalog vakuuma moći u toj regiji. Nanesena se šteta manifestirala čak i u američkoj unutarnjoj politici, poljuljavši poziciju i autoritet američkog predsjednika Ronalda Reagana.

U devetom poglavlju, „Propagandna kampanja za PFLP u Švicarskoj 1969.-70.“ (str. 207-222), Daniel Rickenbacher predstavlja propagandu kao značajan i nenasilan element koji terorizam čini opasnom metodom. Prema Rickenbacheru, literatura na temu državnog sponzoriranja terorizma često iz rasprave izostavlja propagandu. To poglavlje stoga pruža pozadinski kontekst široj priči o Švicarskoj i palestinskim teroristima, odnosno o temi obrađenoj u četvrtom poglavlju zbornika. U Švicarskoj su od početka 1960-ih godina Fatah i Arapska liga imali utjecaj na arapske studente koji su se, potaknuti ljevičarskim idejama, odlučili priključiti različitim militantnim skupinama. Primjer svjedoči o snazi propagande, no njezina prava moć dokazala se sredinom 1970-ih godina u relativno kratkotrajnoj transformaciji stavova Švicaraca prema arapskom svijetu, od relativno negativnih k pozitivnijima. Rickenbacher naglašava paradoks promjene javnog mnijenja podsjećajući kako je u tih nekoliko godina Švicarska bila izložena terorističkom nasilju koje su provodile upravo palestinske organizacije.

U desetom poglavlju, „Sjedinjene države i Nikaragva: državni terorizam tijekom kasnog

hladnog rata“ (str. 223-236), Philip W. Travis obrađuje temu mračne strane vanjske politike Sjedinjenih Američkih Država prema Nikaragvi u razdoblju od 1979. do 1986., kao jedan od primjera američke borbe protiv revolucionarne ljevice. Za vrijeme dvije različite administracije, SAD-ova intervencionistička politika prema ljevičarskoj vladi Nikaragve bila je obilježena sponzoriranjem gerilskih snaga (simpatizera prijašnjeg režima) pružajući im naoružanje i obuku, a jedna od metoda bila je i revizija klasifikacije terorizma kojom je Državno tajništvo SAD-a (eng. United States Department of State) nastojalo Nikaragvu etiketirati kao državu koja potiče i pruža utočište teroristima. Autor prilog zaključuje mišlju da je američka preventivna i intervencionistička politika, koja se rijetko susretala s organiziranim međunarodnim nadzorom, jedan od čimbenika rasplamsavanja sukoba u svijetu.

Zaključno poglavlje zbornika „Pogled: Pisanje povijesti modernog međunarodnog terorizma – Gdje su dijelovi koji nedostaju?“ (str. 237-246), u tročlanom koautorstvu Thomasa Wegenera Friisa, Adi Frimark i Martina Göllnita, donosi perspektive, ambicije i epistemološke obzire na polju istraživanja veze terorizma i njegova državnog sponzorstva. Referirajući se na Istočnu Europu, čija je poveznica s terorizmom tematizirana u prvom zborniku, autori ističu važnost objavljivanja nekadašnjih tajnih dokumenata – zahvaljujući demokratizaciji – kao pozitivan iskorak prema unaprjeđenju studija terorizma, naglašavajući također otegotne okolnosti poput izdanja na lokalnom jeziku koje otežavaju suradnju i umanjuju opseg utjecaja radova i knjiga, ali i ograničavajuću primjenu „metodološkog nacionalizma“. S druge strane, u Zapadnoj Europi još uvijek vlada tajnovitost koja nerijetko onemogućuje daljnju provedbu kvalitetnih istraživanja čiji je najvrjedniji izvor upravo objavljeni službeni dokument. Upravo zato

autori i zagovaraju uklanjanje oznaka tajnosti kao preduvjet za izradu budućih studija koje bi bile konstitutivni element prevencije i suzbijanja terorizma.

Autori jasno i koncizno naposljetku sumiraju ambicije i ideje obaju zbornika: zbornici

radova objavljeni na engleskom jeziku imaju potencijal dosegnuti znatno širu publiku, a obrađene, nezaključene teme mogu potaknuti nove istraživače na potragu za dijelovima koji nedostaju u kompleksnom mozaiku transnacionalnog i državno sponzoriranog terorizma.

Antonio Krnić